

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТИ, ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПРОЦЕСУ ГУМАНІЗАЦІЇ У НОВИХ ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТАХ БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*Толоконнікова Н. М., Мердех І. І., Подолок С. М.
Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти*

Постановка проблеми. У кінці ХХ століття людство опинилося перед загрозою антигуманістичної та екологічної кризи. Зміна пріоритетів життя, коли людина повинна стати найвищою соціальною цінністю, гармонійною часткою суспільства, духовно, інтелектуально і фізично розвинутою особистістю, ставить особливі вимоги до освіти і зумовлює її мету на сучасному етапі. Природничо-наукова освіта – підсистема освіти, яка забезпечує соціалізацію особистості, через засвоєння нею системи наук про розвиток природи. Саме природничо-наукова освіта відбиває стан суспільства, науки та освіти. Її криза це наслідки загальносистемної соціально-економічної кризи, дегуманізації суспільства. Таким чином одним з факторів подолання кризи природничо-наукової освіти є процес її гуманізації.

Актуальність. Проблема подолання відокремленості гуманітарної та природничо-математичної освіти потребує найшвидшого вирішення. Ця дилема досліджується у роботах Н. Буринської [3], І. Родигіної [8], О. Бугрій [1], В. Крисаченко [2] та ін. Теоретичні засади гуманізації природничо-наукової освіти обґрунтовують І. Родигіна [8], М. Торгунакова [9], Л. Шиян [10].

Мета і завдання статті. Завдання статті полягає у розкритті взаємозв'язку проблем гуманізації та екологізації освіти у світлі нових Державних стандартів базової і повної загальної середньої освіти.

Закон України «Про освіту» [5] та Державна національна програма «Освіта» особливу увагу приділяють проблемам гуманізації шкільної основи. Цінність людського існування в гармонії із собою, природою та суспільством висувається на перший план. Гуманізація природничо-наукової освіти – посилення аксіологічних та етичних аспектів у сучасному природознавстві, проводиться по трьом напрямкам: 1) встановлення принципу антропності, коли людини прагне досягнути свободи особистісного самовизначення; 2) взаємодії методів соціально-гуманітарних, природно-наукових і технічних знань; 3) інтеграції знань.

Гуманізація освіти нерозривно пов'язана з процесами екологізації. Особливе значення на сучасному етапі розвитку екологічно спрямованої освіти має Конференція ООН з довкілля та розвитку (3–14 червня 1992 р.), на якій було прийнято «Порядок денний на ХХІ століття», де було запропоновано Концепцію сталого розвитку, в якій окреслено головні напрями діяльності щодо гармонізації та збалансування природних ресурсів та їх використання, а також необхідність екологізації освіти. Основні напрями розвитку екології в системі екологічного виховання учнів в нашій країні відображені у: Постанові Верховної Ради України від 5 березня 1998 р., де підкреслюється той факт, що створення системи екологічної освіти й виховання є одним із пріоритетів державної політики; у Концепції екологічної освіти в Україні, від 2002 р.; у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, де одним з пунктів є формування здоров'язберігаючого середовища, екологізації освіти, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу. Екологізація освіти означає формування нового світогляду і нового підходу до діяльності, заснованого на формуванні ноосферо-гуманітарних та екологічних цінностей. Сьогодні підтвердило безальтернативність вибору шляху подальшої життєдіяльності відповідно до ноосферних принципів: відновлення гармонійного співіснування суспільства і природи; гуманізація життєдіяльності людини, суспільства; цілісність релігії, науки, філософії; суспільний розвиток і державна політика на благо людини і природи. Гуманізація, екологізація, гуманітаризація освіти це процеси, що орієнтовані на підвищення відповідальності особистості за соціоприродну гармонію, за виживання людства, за збереження біосфери і людської культури.

У Концепції екологічної освіти в Україні передбачалася чітка структура формування екологічної освіти, що охоплює всі вікові, соціальні та професійні групи населення. Але на сьогоднішній день система екологічної освіти продовжує бути фрагментарною і некоординованою. Шкільна екологічна освіта здійснюється за двома напрямками: викладання предмету «Екологія» у старших класах та екологізацією навчальних дисциплін. Найпоширенішою формою екологізації шкільної освіти є насичення предметів природничого циклу, зокрема біології, географії, хімії та ін. екологоосвітнім матеріалом. Екологічні знання виступають підґрунтям формування екологічної поведінки. Аналіз літературних даних [7] та власних досліджень дозволяє зробити висновки, що серед учнів переважає соціорациональна модель поведінки, яка визначається особливостями соціального оточення та рівнем сформованості суспільної свідомості, на відміну від екорациональної моделі поведінки, яка базується на екологічному світогляді, свідомості, екорациональних нормах і правилах поведінки в природному середовищі.

На питання, «чи цікавлять Вас молодіжні екологічні організації?», більше половини опитаних школярів відповідає негативно. В той же час ключовим завданням освіти у ХХІ сторіччі є розвиток мислення, орієнтованого на стале майбутнє, яке можливе тільки при поєднанні глибоких знань, переконань і активної життєвої позиції в реалізації екологічних проблем.

Актуальність даної проблеми враховується і в Постанові міністрів України від 23 листопада 2011 року «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» [6]. Насамперед це стосується освітньої галузі «Природознавство». Метою освітньої галузі є формування в учнів природничо-наукової компетентності як ключової та відповідних предметних компетентностей як обов'язкового складника загальної культури особистості і розвитку її творчого потенціалу. Освітня галузь «Природознавство» формує в учнів базову (ключову) природничо-наукову компетентність і предметні компетентності відповідно до змістових складників (компонентів) освітньої галузі. *Ключова природничо-наукова компетентність* формується як здатність і готовність

учнів до використання особистісно значущої системи знань і методології природничих наук для пояснення й адекватного ставлення до природи, розуміння сучасної природничо-наукової картини світу як образу природи. *Предметні компетентності* спрямовані на опанування учнями фундаментальних ідей і принципів, наукового стилю мислення, усвідомлення ними способів діяльності і ціннісних орієнтацій, що дають змогу зрозуміти закономірності перебігу природних явищ, наукові основи сучасного виробництва, техніки і технологій, виробити навички безпечного життя у сучасному високотехнологічному суспільстві і цивілізованій взаємодії з природним середовищем.

Завданнями освітньої галузі «Природознавство» є:

- оволодіння учнями понятійно-термінологічним апаратом природничих наук, засвоєння предметних знань та усвідомлення суті основних законів і закономірностей, що дають змогу зрозуміти перебіг природних явищ і процесів;
- усвідомлення ними фундаментальних ідей природничих наук;
- набуття досвіду практичної та експериментальної діяльності, здатності застосовувати знання у пізнанні світу, життєвій практиці;
- формування ціннісних орієнтацій на збереження природи, гармонійну взаємодію людини і природи.

Загальними змістовими лініями освітньої галузі «Природознавство» є:

- рівні і форми організації живої і неживої природи, які структурно представлені в кожному компоненті освітньої галузі специфічними для неї об'єктами і моделями;
- закони і закономірності природи;
- методи наукового пізнання, специфічні для кожної з природничих наук;
- екологічні засади ставлення до природокористування;
- значення природничо-наукових знань у житті людини та їх роль у суспільному розвитку.

Загальноприродничий компонент галузі забезпечує формування в свідомості учнів базису для цілісного розуміння образу природи і місця людини в ній, розуміння ними загальних закономірностей перебігу природних явищ, пропедевтичну підготовку учнів до предметного навчання з основ природничих наук, опанування найпростіших способів навчально-пізнавальної діяльності, що сприяють розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності й визначають адекватну поведінку в навколишньому середовищі. При цьому учень: **уміє** пояснювати суть основних концепцій, теорій, законів і закономірностей, що визначають сучасну природничо-наукову картину світу; **виявляє ставлення** до сучасної природничо-наукової картини світу й **оцінює** перспективи та обмеження відносин в системі «природа – людина – наука – суспільство – виробництво»; **уміє** пояснювати екологічні засади різних галузей господарства, світоглядне, теоретичне і практичне значення досягнень природничих наук; застосовувати здобуті знання про явища природи для розв'язання природоохоронних проблем і збереження здоров'я; **виявляє ставлення** до природничої освіти як елемента культури кожної людини; **оцінює** роль природознавства у розвитку цивілізації.

Таким чином, новий Державний стандарт освіти – це стратегічний напрямок розвитку освітніх галузей, зокрема «Природознавства», заснований на принципах гуманізації природничих наук. Але ефективна тактика у екологічній освіті і вихованні, формуванні ціннісного ставлення до людини, як частини не тільки соціуму а і природи, можливо за умови екологізації усього педагогічного середовища через насичення шкільних предметів матеріалом екологічного характеру; на основі введення інтегрованих курсів у старших класах; через організацію позаурочних форм учбової діяльності, спеціалізованих клубів, гуртків, волонтерства, залучення до діяльності громадських екологічних організацій. Найбільш ефективним у формуванні принципів гуманізації та екологізації є дієвий підхід – активна участь школярів у вирішенні конкретних екологічних проблем на рівні власної школи і міста. В Україні, у цілому, і в кожній області існують державні структури екологічного спрямування, сотні громадських екологічних організацій, національні екологічно-натуралістичні центри учнівський молоді, періодичні екологічні видання та екологічні сайти, але не вистачає централізованої координації дій усіх цих структур на державному рівні. Частково, у такий ситуації, координуючим центром у екологічній діяльності школярів, при якій екологічні знання через екологічне виховання втілюються у екологічну культуру, можуть виступити інститути післядипломної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бугрій О. Екологізація курсу географії як умова підвищення теоретичного рівня навчання / О. Бугрій // Рідна школа. – 2002. – № 1. – С. 53–55.
2. Крисаченко В. Г. Екологічна культура: теорія і практика : навч. посіб. / В. Г. Крисаченко. – К. : Заповіт, 1996. – 352 с.
3. Комплексний підхід до навчання і виховання при вивченні хімії / Н. М. Буринська, Л. І. Мамонтова, О. З. Чикало. – К.: Рад. шк., 1980. – 88 с. – Бібліогр. : с. 87. – (Б-ка передов. Досвіду).
4. Локшина О., Пустовіт Н. Сучасні тенденції екологічної освіти / О. Локшина, Н. Пустовіт // Шлях освіти. – 1999. – № 2. – С. 27–29.
5. Освіта (Україна XXI століття). Державна Національна програма // Освіта. Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик. – 1993, грудень. – №№ 44–46. – 16 с.
6. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти Освітня галузь «Природознавство». <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>
7. Пустовіт Н. А. Освіта для сталого розвитку – важливий напрям підвищення екологічної компетентності вчителя <http://studentam.net.ua/content/view/7570/97/>
8. Родигіна І. В. Творчий підхід до гуманізації та гуманітаризації шкільної природничо-наукової освіти // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Зб. наук. пр. / Під ред. Т. І. Сущенко та ін. – Київ–Запоріжжя, 2000. – Вип. 17. – С. 115–118.

9. Торгунакова М. А. Актуальные проблемы развития экологической культуры в процессе образования и воспитания / М. А. Торгунакова // Социология и социальная работа. – 2008. – Вып. 1. – С. 98–104.
10. Шиян Л. Д. Элементы загальної теорії гуманітаризації освіти / <http://intkonf.org/shiyan-ld-elementi-zagalnoyi-teor>.